

КЫШКА БЕЛЕТКЕЛ — КОЛ АЙТЫРЫГ

ССРЭ-нин тургустунганда бээр 50 жыл болуп өсүгү уткуштур чарлаан кездегиини бот-тыбынгыр уран чуул коллективтеринин, культура чырымышкын албан черлеринин ажылыны дугайында республика көрүлөзүнүн бир кол негедеси болза, кезде клубтарын, куаттура бажынарынын, библиотекаларын, музыка школаларын, кызыл булунарнын септегезин өйшаанга шыарлыгы дозасы болгаш одаар жыжын, хөмүрдашты план өзүгээр сөөртүп алыры болуп. Оон-биле чергелештир культура албан черлеринин чамдыктарында четвер дериленри, музыка хе-рекседери, техниктиг дериленгериней садып алырны боттаншыры чууга. Кышка белеткеди чогуур хууаазында дүргө чорудары ажилдаарында буту-ле таарымчалыг байдалы тургузар.

Чамдык районнарда септелге канчаар чоруп турары? Барыын-Хемчик районда бо чымын септелге кирзе чогуур клубтар, библиотекалар, Ак-Довурак хоорайда, Кызыл-Мажалыкта музыка школалары бүрүн септеттинген. Кыжын одаар илжик белеткеди ону сөөртүп алган.

Токсу району 6 клубтун бекй септеттинген, ийзинин үүрмек септелгези чоруп турар, ам удаас доустур. Оон ангыда беш библиотекам, район төвүндө музыка школы эки септеттинген. Районнуң культура албан черлери кыжын одаар илжик сөөртүп алган. Мрак-узак Монгун-Тайга районун ийи клубуна, ийи библиотеканын, уругларнын чаа музыка школында кышка белетке багы өсөс. Чагы үдө чорукан септелгени шыары эки болган. Ол ишкан Эрзин, Бин-Хем районнарда культура албан черлери септелгези болгаш кышка белеткеди дүргө болгаш шыарлыг болган.

Септелгедө болгаш кышка белеткеде четпестер, хожу-лашыклар база барын айтыр чууга. Чиязе, Бай-Тайга, Омур, Тес-Хем, Улуг-Хем районнарда кышка белеткедө кончук оожум чоруп турар. Олар районнарда септеттинген клубтарын, библиотекаларын, культура бажынарынын шынары куду болганын мааа айтыры чууга. Бизинде Бай-Тайга райкуукомда культура кидизинин эргелекчи коммунист аш Шырап культура албан черлеринин ажылын багай удуртуп келенини ужурунда, септелге саа-даар ужура таварышкан. Септелгенин темпили кончук оожум, шынары чамыс. Маааа кончук кыдыр Кызыл-Дагда клубтун септелгезин ап кө-руун коргускен. Чонпун дыштанылгазына таарымчалыг байдал тургустунган.

Оон шынары кончук багай болган. Оон ангыда Бай-Тайга чаа клубтун иштики дери-ле ажилдары чорувастаан. Бизда ам-даа чедир кылдын-маан аар-саар ажилдар бар. Ону чедир кылары негеттин-ши турар.

Во районда культура бажы-ны эки тутунган, дери-тинген бажык болгай. Ону орта ажылаулайн турары кончук четпес. Мааа өзүн хой дирек-торлар, методистер солшукан. Оон чылдагыны чуул? Во айтырыгы райкуукомдун культура кидизинге дорту-биле салыр алаар. Ажилдар унер-кирер чоруктун уржунда культура одаанда орткө-унелиг дери-херекселер чи-диш турар апарган.

Оон ангыда чад, бүрдө бо культура бажыны одаар илжик чымын, хөмүр-дашты четир кыдыр сөөртүп албайн келген. Кыш дужун келгенде, хөмүр-дашты ийи-чангыс машиналарга ууур сөөртүп ап турган. Одаар илжик үзүктел-тир турган болгай. Оон уламында кышкы үдө одала система-зынга сут донар, а оон соонда чара тептер таварылгаар болуп турганы чажы өсөс. Ша-кмындыг чылдааган-биле Кыш-тура бажыны чаркы ай чыгам хааглыг, ажыл чок турар ужура гаваржып турганын артерк чылгы фактылар ба-дыткап турар. Оон түнел үн-дүрер үе келбээн бе?

А. САЛЧАН.
Тыва АССР-ини Культура министрствозунуң улут инспектору.

ЭМЧИ БОЛУР КҮЗЕЛ БИЛЕ

Совет чуртун төлдери дег аас-кежиктиг, өренир, ажил-даар диве оруу ажык, быжык тура-сөрүктүг ийинг анык салгачыларын өске кайы-даа чурттан тыппас бис. Оларын кузеин күштүг, тускай оруу-мак азы дээди артеми чедир алыр, бистин улуг Төрөн чур-тувустун кайы-даа хоорайынга өренир диве, оларга чуу-даа моондуктакас. Мычанган чыл бүрүдө чуртун дөди болгаш тускай ортукмак өрө-диге черлеринче чуу-чүсаны-лик оолдар, кыстар келир үе-лип калдары: башкылар, эм-чилер, илжерлер, агроном-дар, бухгалтерлер, зоотехник-тер өренип кирип турар.

Оон тодаргай чижээге бистин республиканын Кы-зылда медицина училищени чап болуп. Во өрөдиге чеги болуун тургустууп келген чылдан аргезин, чега кал-дарын өрөдиге, кижжиинди, доустуртп үндүрбөн дари-ел. Оон довукулары бистин хой хоорай, суурларынга чаа бергеш көрүп болур. Чонпун кыдыкшынын камгалаар чагай херекке бараан болуп, эки ажилдан туралар оларын аразында кайы хой.

Во чылын Кызылда меди-цина училищениг кириенин экзаменерин хой киж дучу-чилищени эки дооскап, Каа-

Хем районун Ильянка суурда фельдшер-акusher болуп эки ажилдан турар. Любво Ови — Хову-Аксында — клиник-тиг лаборант. Ирина Лубон-никова бо медицина училище-дин 1963 чылда дооскан. Мааа өренип тургаш, эки өрөдиге-деги хой-ниятичи чоруп-биле башкыларынга, өрөдиге макта-лып чораван. Ол ам-даа илжик мөзү-шынары салбаан. Ажил-га негеделиг, харысалагы киж И. Е. Лубонникова бо хүнүндө Тубдиспансерин өкени кезип эмнөөр салы-ларызда эмчини улуг сестра-зында эки ажилдан турар. Ол чангыс бо коллективе 18 чыл дургузунда ажилдан кел-ген.

Кызылдыг медицина учи-лищени дооскан эмчи кад-рлары бистин республиканын кайы-даа суурларынга чаа бергеш көрүп болур. Чонпун кыдыкшыны камгалаар чагай херекке бараан болуп, эки ажилдан туралар оларын аразында кайы хой.

Во чылын Кызылда меди-цина училищениг кириенин экзаменерин хой киж дучу-чилищени эки дооскап, Каа-

ректорунун адынын кырынга 372 киж билдиришкин кириген. Во өрөдиге чылы-да план өзүгээр 210 кижини хүлээп алыр. Кириенин экза-менериниң үезинде конкурс улуг болган. Моон мурнузда чылдарда бо хире хой киж бо медицина училищениг дучу-жаалайп турган. Орус дылга чогадыг бажырынга, органи-кигит химияга айтырылган шыны харыштарынга, бо-далгаларын сайтары бодар-ында түс-түс черлерден кел-ген оолдар, кыстар өзүн бе-леткедип коргускен. Бичча-да-даа хүндүк, кежээки ор-тукмак, сес чыл школаларын дооскан чамдык өреникчилер орус дылга чогадыг бажы-рынга, химиктиг элементилер-ге хамаарышкан айтырыл-ларга, практиктиг боддалгал-ын бодарынга кошкак тала-зын коргускен деп комиссия саапал турар.

Кызылдыг № 1, 11, Чон-Хемчиктин Чыраа-Базы, Ту-раннын школаларында келген чамдык өреникчилерини би-ли чамыс, айтырыгы долгу харын бербейү бар тавары-галарын хүлээп алышыкын

ректорунун адынын кырынга 372 киж билдиришкин кириген. Во өрөдиге чылы-да план өзүгээр 210 кижини хүлээп алыр. Кириенин экза-менериниң үезинде конкурс улуг болган. Моон мурнузда чылдарда бо хире хой киж бо медицина училищениг дучу-жаалайп турган. Орус дылга чогадыг бажырынга, органи-кигит химияга айтырылган шыны харыштарынга, бо-далгаларын сайтары бодар-ында түс-түс черлерден кел-ген оолдар, кыстар өзүн бе-леткедип коргускен. Бичча-да-даа хүндүк, кежээки ор-тукмак, сес чыл школаларын дооскан чамдык өреникчилер орус дылга чогадыг бажы-рынга, химиктиг элементилер-ге хамаарышкан айтырыл-ларга, практиктиг боддалгал-ын бодарынга кошкак тала-зын коргускен деп комиссия саапал турар.

комиссияны илереткен. Ол чу-ну коргууп турары дээр, өрөдиге черинче кириенин экзаменеринге белеткеди шоолуг-ла херекке албайн, кончук кылдыра чоруктаны о-лтур. Эмчи болурун күзөп киж химияны, орус дылды кошкак билир болза, ол черде таарымчалыг өзес дээрн бил-дирип, Ичанганг медицина училищениг хулаэн алышын комиссияны (даргыз М. С. Кызыл-оол) быжык би-ликтиг сургуударын шилки алган. Ажил шталгыг киж-лерини бжги элечтег хүлээп алыры чуугажок.

Кириенин экзаменери чор-уп турда Кызылдыг № 3, 14, Тес-Хемник Берг-Даг, Тожунун Тоора-Хем, Улуг-Хемиян Ша-ган-Арыг № 2 школаларын дооскан өреникчилерини би-ли шынар болганын демдө-дөн, Кириенин экзаменерин Мария Лакпаз (Кызылдыг № 2 школын), Майя Давал (Берг-Даг школын), Светла-на Ооржак (Ийе школын), Татьяна Куулар (Шаган-Арыгынын № 2 школын), Татьяна Барелина (Кызыл-дын № 11 школын) кончук

ажил-шчилеринге. Илдоов аттыг советтун Арыг-Алаа суурга болгаш ол-ла совет-тун хой агардалын турар бөлүк ажил-шчилеринге со-луп программамыг концерти коргускен.

«Аржаан» орукта
Хайгыраанын арт кыры-га кызыл туугу машина ту-ра дүшкөн соонда, оон кы-рында бар үе оолдар, кы-стар дүжө калык бердилер. Мааа көөк үдө дыштанып, узуу оруктун дугайында ара-зында чуугаламтылар: «Кон-перт юргууан суурлар, фер-малар кезип, ажил-шпи чо-биле ужуражыры сол-удур. Орук үзү болгаш на-дыр-берг-даа болза, бистери-н ол могадыл шыдазын. Оруу-лусту ам-даа уламчылар бис». Оларын түнел ил-дыг болган.

Во болза «Күш-ажылдыг хостугу» советтун Торагалыга культура бажыныг «Ар-жаан» деп агиткультбрига-дын илжикчилеридир. Олар оорк-узак Хөндөрениң малчынарына концерт кор-гуууп, лекция, беседа кыдып чораван, эл көл чораван ол. «Аржаан» агиткультбрига-да «Күш-ажылдыг хостугу» советтун Хөндүк салбырын

ажил-шчилеринге. Илдоов аттыг советтун Арыг-Алаа суурга болгаш ол-ла совет-тун хой агардалын турар бөлүк ажил-шчилеринге со-луп программамыг концерти коргускен.

«Аржаан» агиткультбрига-дын илжикчилери Аликс Бааыр-оол, Сергей Балда, Даян Дадар-оол, Алексей Сурунчел, Ва-лентина Чымы оларын күө-сөткөн номерлерин корукту-лер үлөөсөн.

«Аржаан» агиткультбрига-да районда чамдык ажил-шчилерин ажил-шчиле-четпестерин илереди, шооду-луг номерлерин чонта ба-раалдагы чоруп.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Автомоделизмни негтередир

Бистин республикада уруг-ларнын техниктиг кижизиндегези калбак хемчалдыг чорудуп турар. Оларын амгы үезини нарын машина-техника-зынга хандыкшыны быжык-лаарына, харын-даа келир үе-лин шиттирдегизинге тех-никтиг бөлүмнөр биче өзес рөлдү ойноп турар. Кызыл-дыг болган районнардын-даа чамдык школаларын, а ол илжик анык техниктер ста-нциянын чуул-буру бөлүм-деринге өренип тургаш, бо-ларнын салган сорун чеди-ип, алуучулар, судно бажы-коркучулар, автомобилтер боттанары хой-хөй-биле чиккек коргуп болур. Су-домоделизм, авиамоделизм бөлүмнери — школалар-нын эки сонуургалдыг бөлү-мнери апарган.

Тывада моделизм — чаа-даа болза, база-ла өрө-диге өскөсөн. Аларын өрө-диге чыгышык кыдырып, судно бажы-коркучулар, автомобилтер боттанары хой-хөй-биле чиккек коргуп болур. Су-домоделизм, авиамоделизм бөлүмнери — школалар-нын эки сонуургалдыг бөлү-мнери апарган.

Тывада моделизм — чаа-даа болза, база-ла өрө-диге өскөсөн. Аларын өрө-диге чыгышык кыдырып, судно бажы-коркучулар, автомобилтер боттанары хой-хөй-биле чиккек коргуп болур. Су-домоделизм, авиамоделизм бөлүмнери — школалар-нын эки сонуургалдыг бөлү-мнери апарган.

Тывада моделизм — чаа-даа болза, база-ла өрө-диге өскөсөн. Аларын өрө-диге чыгышык кыдырып, судно бажы-коркучулар, автомобилтер боттанары хой-хөй-биле чиккек коргуп болур. Су-домоделизм, авиамоделизм бөлүмнери — школалар-нын эки сонуургалдыг бөлү-мнери апарган.

МАКТАЛДЫГ

Жанов аттыг советтун төвүндө ясли-садтын ажлы мурнку чылдарда илжидеги эки өсөс турган. Сөөлү үезе, ылангыя бо чылын оон ажлы экижаан, ала-неге мактагырып турар апарган.

Исли-садтын септелгезин акч чоруктан, шуту өрөдиге чуйгааш, ктерин, сонгаларын, шалаарын доозула, оон де-вискери шеверин, дери-херексели база таарымчалыг кылдыган. Во талазы-биле советтун дирекциясы, илжа партия, совет органапалар боттү дуулашкан.

Исли-садтын септелгезин акч чоруктан, шуту өрөдиге чуйгааш, ктерин, сонгаларын, шалаарын доозула, оон де-вискери шеверин, дери-херексели база таарымчалыг кылдыган. Во талазы-биле советтун дирекциясы, илжа партия, совет органапалар боттү дуулашкан.

Исли-садтын септелгезин акч чоруктан, шуту өрөдиге чуйгааш, ктерин, сонгаларын, шалаарын доозула, оон де-вискери шеверин, дери-херексели база таарымчалыг кылдыган. Во талазы-биле советтун дирекциясы, илжа партия, совет органапалар боттү дуулашкан.

Исли-садтын септелгезин акч чоруктан, шуту өрөдиге чуйгааш, ктерин, сонгаларын, шалаарын доозула, оон де-вискери шеверин, дери-херексели база таарымчалыг кылдыган. Во талазы-биле советтун дирекциясы, илжа партия, совет органапалар боттү дуулашкан.

Исли-садтын септелгезин акч чоруктан, шуту өрөдиге чуйгааш, ктерин, сонгаларын, шалаарын доозула, оон де-вискери шеверин, дери-херексели база таарымчалыг кылдыган. Во талазы-биле советтун дирекциясы, илжа партия, совет органапалар боттү дуулашкан.

СПОРТ

ААР АТЛЕТИКАНЫ САЙЗЫРАДЫР

Чоокта чаа Сибирин болгаш Ираккы Чөөн чүктүн улустарнын спорттун национал хевирдеринге чыгы спар-такнада болуп эртериниң со-дунарын номчаан болгай бис. Мааа бистин республиканын спортчулары команда талазы-биле дүрөк чери элөөн. Мен шой көдүрениң командинин кежигүйү болуп чоруду. Биччанг спорттун бо хевир бистин республикада кайы хи-ре сайырап турарын дугай-ында боддаларыны номчү-чү-биле үлөжкесин.

Чоокта чаа Сибирин болгаш Ираккы Чөөн чүктүн улустарнын спорттун национал хевирдеринге чыгы спар-такнада болуп эртериниң со-дунарын номчаан болгай бис. Мааа бистин республиканын спортчулары команда талазы-биле дүрөк чери элөөн. Мен шой көдүрениң командинин кежигүйү болуп чоруду. Биччанг спорттун бо хевир бистин республикада кайы хи-ре сайырап турарын дугай-ында боддаларыны номчү-чү-биле үлөжкесин.

Чоокта чаа Сибирин болгаш Ираккы Чөөн чүктүн улустарнын спорттун национал хевирдеринге чыгы спар-такнада болуп эртериниң со-дунарын номчаан болгай бис. Мааа бистин республиканын спортчулары команда талазы-биле дүрөк чери элөөн. Мен шой көдүрениң командинин кежигүйү болуп чоруду. Биччанг спорттун бо хевир бистин республикада кайы хи-ре сайырап турарын дугай-ында боддаларыны номчү-чү-биле үлөжкесин.

Аар атлетика бистин ре-спубликада 1949—50 чылдар-да сайырап аргезин. Оон эге-лаш-ле биске ол спортка хан-дыкшыдыг, шынар спорт-чулар бар апарган. Оларга Иван Белоногович, Иван Чижов, Виктор Боркинн болгаш өскөдери-даа адап болур. А Гензайн Коменек сөөдүндө аар атлетикага ССРЭ-нин спорт мастери деп атты чедип алган болгай.

Сөөлү чылдарда штанга, Он бешки салыгны соңгаарлаткан
РЕЙКЬЯВИК. (СЭТА). Хөл-шыдыраа талазы-биле делегейе бирги дээш Спасский биле Фишерин. аразында мар-гылдааның августун оон чедже болган он бешки салыг 41 дугаар көш соонда на-рын байдал-биле соңгаарлаттыган. Спасский ак тада-биле ойнаан.

БЕШКИ ҮНДҮРҮЛГЕ

1972 чылдын акша-бараан лотереязынын бешки үндүр-лүгезинин ан-не аас-кежик-тиг билеттерин садып алган кижилер бо айда-ла «Москвич» болгаш «Запорожец» дээр чник автомобилдерди ээлери болу бөөрдөр. Ойнаашкын ти-ражы августун 25-те Саратов-ка болур.

1972 чылдын акша-бараан лотереязынын бешки үндүр-лүгезинин ан-не аас-кежик-тиг билеттерин садып алган кижилер бо айда-ла «Москвич» болгаш «Запорожец» дээр чник автомобилдерди ээлери болу бөөрдөр. Ойнаашкын ти-ражы августун 25-те Саратов-ка болур.

1972 чылдын акша-бараан лотереязынын бешки үндүр-лүгезинин ан-не аас-кежик-тиг билеттерин садып алган кижилер бо айда-ла «Москвич» болгаш «Запорожец» дээр чник автомобилдерди ээлери болу бөөрдөр. Ойнаашкын ти-ражы августун 25-те Саратов-ка болур.

адынга бижээ билдиришкиниңге школа дооскан херечиледин, төрүтүнгениң херечиледин азы паспортун оолдар шериг албанынын херечиледин азы шериг биледин кожал. Кызылдыг № 1 полк-линниказында калдыны талазы-биле эмчи шы-зылгазын, бодунуң дугайында характеристиканы, ада-ишиниң бот-хүлээлгезин болгаш 3x4 хемчээл-диг 4 кезек фото-чуруун база кошкак кирир.

Училищениң адреси: Кызыл хоорай, Нефтебаза чанында автобус доктар чер. Телефону 21-09.
ДИРЕКЦИЯ.

РЕДАКЦИЈАНЫҢ АДРЕСИ

Тыва АССР-ини Министрлер Чөвүлелин чындагы Тываның ном үндүр черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинни-Бравченко кудумчуу 1),

Кызыл, Шетинни-Бравченко кудумчуу, бажы № 3, ТЕЛЕФОНДЫ: Редакторун 24-63, редакторун оолакчыларын 35-24, пропаганда кидизинин 23-04, харысалагы секретарыны 23-05, партияны амыраа кидизинин 37-13, культура кидизинин 23-54, кыж ажил-агы кидизинин 21-47, үлөтүр кидизинин 22-64, чагаа кидизинин 41-27, информация база совет тургустун кидизинин 20-60, бухгал-терияны 31-75, корректорларын 27-41. Соуун келбей барганда 32-75 телефонче долтар.

Солун неделяда 6 катап үнер
ТС—0091.